

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

БІЛИК ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 331.5:330.341.2]:338.43(477)

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РИНКУ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.01 –
економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі економічної теорії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Майовець Євген Йосифович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри маркетингу.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Кирилюк Євген Миколайович,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри економічної теорії,
інноватики та міжнародної економіки;

кандидат економічних наук, доцент
Лех Галина Андріївна,
Національний лісотехнічний університет України,
доцент кафедри економічної теорії

Захист дисертації відбудеться 2 лютого 2016 р. о 12⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.22 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, проспект Свободи, 18, ауд. 115.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79061, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розіслано 30 грудня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

доц. Стасишин А. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стан ринку праці в аграрному секторі економіки і тенденції розвитку у сфері зайнятості населення належать до соціально-економічних показників, що визначально впливають на суспільний розвиток і конкурентоспроможність сільськогосподарської галузі зокрема та національної економіки загалом. В умовах сучасної ринкової економіки України однією з найскладніших проблем є формування національного ринку праці й аграрного ринку праці у вигляді його складової. Становлення аграрного ринку праці в Україні як підсистеми вітчизняного ринку праці відбувається під впливом загальних закономірностей поступу національної економіки на етапі трансформацій і специфічних внутрішніх законів.

Аграрний ринок праці – цілісна система взаємовідносин індивідів, організацій і держави, що забезпечує задоволення потреб окремої особистості і суспільства взагалі у розвитку, відтворенні, а також у зростанні добробуту. При цьому інститути ринкової економіки й цінності демократичного суспільства найчастіше вступають у протиріччя з успадкованими від радянського минулого стереотипами поведінки, трудової свідомості, системою мотивації праці, спостерігається перерозподіл і трансформація ролей основних суб'єктів ринку праці, паралельно руйнуються старі й складаються нові, не завжди ефективні, інститути. Перелічені процеси видозмінюють інституційну структуру аграрного ринку праці, розкривають певні проблеми і протиріччя його функціонування. Отже, необхідність вирішення суперечностей та проблем у трудовій сфері обумовлює важливість і актуалізацію аналізу інституційного механізму ринку праці в аграрному секторі економіки, його основних тенденцій в умовах становлення соціально-орієнтованої економіки України.

До завдань формування аграрного ринку праці в Україні належать: забезпечення його стабілізації; підвищення ефективності зайнятості сільського населення та створення умов для її зростання; досягнення балансу між попитом і пропозицією робочої сили в аграрному секторі; вдосконалення механізмів регулювання ринку праці, а саме – механізму формування професійно-освітнього потенціалу сільського населення, спрямованого на створення правових, економічних, соціальних та організаційних засад для отримання знань відповідно до потреб і можливостей у здобутті освіти та ситуації на ринку праці щодо попиту на аграрну працю професійного спрямування; створення умов для самостійної зайнятості населення і розвитку підприємницької ініціативи у сфері сільського господарства; забезпечення стабільного зростання реальної заробітної плати в галузі, посилення реалізації відтворювальної, стимулюючої та регулюючої її функцій; сприяння легальній трудовій міграції працівників і под. Не менш важливими є також проблеми формування інфраструктури аграрного ринку праці в Україні й вдосконалення розвитку його формальних і неформальних інститутів.

Дослідженню питань, пов'язаних із ринком праці і зайнятістю в аграрній сфері, соціальним захистом населення від безробіття, розвитком неаграрних видів діяльності на селі й державним регулюванням соціально-трудових відносин, присвятили праці такі вітчизняні учені, як О. Бородіна, Д. Богиня, Е. Лібанова, В.

Дієсперов, А. Колот, М. Малік, В. Петюх, П. Мазурок, О. Могильний, П. Яцків. Результати їхнього наукового доробку мають вагоме значення для розвитку вітчизняної теорії та практики з проблем національного аграрного ринку праці й зайнятості на селі.

Необхідність пошуку нових підходів до розв'язання проблем розвитку ринку праці та формування досконалішого механізму регулювання аграрного ринку праці спричинена економічними перетвореннями, зміною та появою нових суб'єктів трудових відносин та їхнього характеру, впровадженням нових методів державного регулювання ринку праці, зростанням соціальної відповідальності усіх суб'єктів ринку, спільна мета котрих є забезпечення гідних умов праці й життя сільського населення. Важливість дослідження проблеми ефективного функціонування інституційного механізму аграрного ринку праці, її теоретичне і практичне значення, а також недостатнє висвітлення в науковій літературі інституційних підходів до її вирішення, обумовили актуальність теми дисертації та логіку її викладення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною наукових досліджень, що здійснює кафедра економічної теорії Львівського національного університету імені Івана Франка у межах виконання наукової теми «Розвиток інституційної структури економіки України», затвердженої Міністерством освіти і науки України (№ державної реєстрації 0114U000872).

Мета дослідження – інституційний аналіз процесів формування, функціонування та розвитку аграрного ринку праці в Україні.

Відповідно до мети, визначено такі завдання:

- обґрунтувати сутність категорії «аграрний ринок праці»;
- установити типи та види формальних і неформальних інститутів ринку праці в сільській місцевості;
- з'ясувати місце й роль інституційного механізму аграрного ринку праці;
- дослідити особливості формування та функціонування інфраструктури ринку праці на селі;
- проаналізувати тенденції зайнятості сільського населення;
- виявити напрями вдосконалення системи регулювання трудових відносин на селі;
- розробити рекомендації щодо перспектив інституційних перетворень і підвищення ефективності функціонування механізму аграрного ринку праці.

Об'єкт дисертаційного дослідження становлять процеси формування та функціонування інституційного механізму ринку праці в аграрному секторі економіки України.

Предметом дослідження є особливості становлення та розвитку інституційних основ формування аграрного ринку праці в Україні, напрями підвищення ефективності його функціонування.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження слугували положення неокласичної, інституційної та нової інституційної економічної теорії, теоретичні й практичні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері аграрної зайнятості. Для реалізації визначених цілей було використано такі методи дослідження: історичний – під час

аналізу становлення та розвитку аграрного ринку праці; функціонально-системний метод – у процесі вивчення інституційних перетворень і впливу інститутів ринкової інфраструктури на розвиток аграрного ринку праці; метод економічного аналізу – за оцінювання кількісних показників функціонування аграрного ринку праці та його впливу на зайнятість; порівняння – під час характеристики статистичних даних і економічних показників розвитку аграрного ринку праці; графічний – у процесі розробки схем, які окреслюють структуру інститутів інфраструктури ринку праці в аграрному секторі й інституційного забезпечення реалізації державної соціальної політики; моделювання – за проведення кореляційно-регресійного аналізу впливу інституційного середовища на рівень зайнятості на сільськогосподарських підприємствах України.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та підзаконні нормативні акти Верховної Ради України і Кабінету міністрів України, Укази Президента України, статистичні матеріали Державної служби статистики, Міністерства соціальної політики й Міністерства аграрної політики та продовольства України, звіти Державної служби зайнятості України, дані міжнародної статистичної звітності, документи міжнародних організацій і дослідних центрів, наукова монографічна література, публікації зарубіжних і вітчизняних науковців у періодичних виданнях, матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, власні дослідження й спостереження.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертації поглиблено вивчення основних проблем функціонування інституційного механізму розвитку аграрного ринку праці, зокрема:

уперше:

– здійснено комплексний аналіз інституційного механізму розвитку аграрного ринку праці як самостійної динамічної системи взаємодії попиту та пропозиції на аграрну працю, що складається зі сукупності формальних і неформальних інститутів, їхньої взаємодії, та регулює рух людських ресурсів у сфері сільськогосподарського виробництва;

– за допомогою кореляційно-регресійного дослідження побудовано багатofакторну модель залежності між рівнем зайнятості на сільськогосподарських підприємствах і низкою макроекономічних показників, найважливішими з котрих є кількість сільського населення та рівень оплати праці – це дало змогу запропонувати ефективний механізм ринку аграрної праці;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат аграрного ринку праці, у тому числі підходи до визначення терміну «ринок праці», запропоновано поняття «аграрний ринок праці», «інституційний механізм аграрного ринку праці», що поглиблює розуміння сучасного інструментарію аналізу його становлення та розвитку;

– класифікацію інституційних утворень аграрного ринку праці й побудовано систему їх взаємодії через удосконалення нормативно-правового забезпечення та використання інструментів економічної політики держави;

– методіку дослідження економічних процесів на аграрному ринку праці, використовуючи інституційний аналіз;

набули подальшого розвитку:

- класифікація ознак формальних і неформальних інститутів аграрного ринку праці в умовах їх функціонування та взаємодії;
- обґрунтування динаміки складових і особливостей розвитку інфраструктури, що допомагає формувати та підтримувати ефективність аграрного ринку праці;
- напрями й інструменти розв'язання суперечностей та усунення недоліків функціонування ринку праці в аграрній галузі економіки України на основі вдосконалення законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, обґрунтовано рекомендації стосовно їх подолання.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні рекомендацій з підвищення ефективності функціонування інституційного механізму розвитку аграрного ринку праці. Отримані внаслідок дослідження теоретичні положення та розроблені рекомендації можуть бути використані для поглиблення аналізу й реалізації програм з розвитку аграрної зайнятості в Україні, вдосконалення державної політики зайнятості сільського населення, підвищення його рівня життя та добробуту. (Довідка Тернопільського обласного центру зайнятості №ОЦ–08/3808/0/15-0818 від 03.11.2015р.) Теоретичні висновки і концептуальні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка у процесі викладання дисциплін «Економічна історія та історія економічної думки», «Макроекономіка», «Макроекономіка–2», «Економіка праці та соціально-трудова відносини», «Аграрна економіка» (довідка №5381–Н від 20.11.2015р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наведені в дисертації висновки і результати дослідження отримано автором особисто та відображено в наукових працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, автором дисертаційної роботи використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистого доробку.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені, обговорені й схвалені на науково-практичних конференціях, серед котрих: Міжнародна наукова студентсько-аспірантська конференція «Актуальні проблеми функціонування господарської системи України» (м. Львів, 2013 р.); Міжнародна наукова студентсько-аспірантська конференція «Актуальні проблеми функціонування господарської системи України» (м. Львів, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Розвиток аграрного сектору в умовах трансформаційних змін» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.) Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти розвитку світової економіки під впливом глобалізації» (м. Одеса, 2015р.); Міжнародна науково-практична конференція «Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі» (м. Миколаїв, 2015 р.); на щорічних наукових звітних конференціях

викладачів та аспірантів економічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка упродовж 2012–2015рр.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 14 наукових праць, загальним обсягом 3,61 друк. арк., у тому числі 3 у співавторстві (особисто автору належить 3,11 друк. арк.), серед яких 7 статей у наукових фахових виданнях (2,92 друк. арк.) та 7 тез доповідей (0,69 друк. арк.).

Структура роботи. Загальний обсяг роботи – 209 сторінок, основний текст охоплює 170 сторінок. Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 6 таблиць, 22 рисунки. Список використаних джерел містить 194 найменування і займає 23 сторінки. Робота має 13 додатків, що розміщені на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів та їхнє практичне значення, відображено дані про апробацію, публікації, структуру і обсяг роботи.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження інституційного механізму аграрного ринку праці»** визначено поняття, суть і компоненти інституційного механізму ринку праці; функції інфраструктури аграрного ринку праці; з'ясовані місце формальних та неформальних інститутів у системі аграрного ринку праці.

Проаналізовано поняття «ринку аграрної праці» й «ринку аграрної робочої сили», «сільський і аграрний ринки праці». Запропоновано поняття ринку праці в аграрному секторі економіки України як самостійної динамічної системи взаємодії попиту та пропозиції на аграрну працю, що регулює рух людських ресурсів у сфері сільськогосподарського виробництва. Інституційний аналіз аграрного ринку праці поглиблено поняттями:

– інституційний механізм аграрного ринку праці: сукупність соціально-економічних та інституційно-правових структур, форм і методів впливу на чинники формування й функціонування ринку аграрної праці, за допомогою котрих здійснюється мотивація суспільних, групових та особистих інтересів з метою досягнення оптимального рівня якості робочої сили в галузі й підвищення показників сільськогосподарського виробництва;

– інституційне забезпечення: динамічний процес формування інституцій та інститутів, правової бази, що регламентує їхню діяльність у процесі еволюції ринкового механізму; юридичне закріплення норм, правил гри, створення організаційних структур господарювання й інфраструктури, сформованих державою, організаціями та суспільством;

– інституційні фактори: чинники, пов'язані з управлінням, регулюванням окремих сфер, галузей господарювання, економічних та суспільних відносин – науково-технічні, фінансові, інвестиційні, соціальні чинники та заходи щодо поліпшення управління та для перетворення інститутів (правил, норм, установок) управління цими сферами;

– інституційні зміни: процеси, котрі визначаються як безперервний механізм кількісно-якісних змін і перетворень різних соціальних та економічних інститутів;

– інституційна пастка: неефективна стійка норма (неефективний інститут).

Запропоновано визначення інфраструктури аграрного ринку праці як сукупності матеріальної бази, економічного потенціалу та соціально-правових відносин суб'єктів ринку, тобто всієї системи державних, приватних і громадських інститутів, технічних засобів. Розмежовано функції інфраструктури аграрного ринку праці й функції аграрного ринку праці.

Таким чином, використовуючи інституційний інструментарій аналізу, було доповнено важливі теоретичні аспекти і представлено теоретичний зміст інституційного механізму ринку праці.

Автор доходить висновку, що шляхи розвитку інститутів інфраструктури необхідно синхронізувати з державними програмами економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, оскільки інфраструктура аграрного ринку праці має похідний характер, з одного боку, від рівня розвитку інфраструктури села, а з іншого – від розвитку інститутів національного ринку праці.

Аргументовано та структуровано інститути аграрного ринку праці у два блоки – формальні й неформальні. До формальних інститутів належать такі: законодавча база; органи державного регулювання (Міністерство соціальної політики України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України); Державна служба зайнятості; профспілки; соціальне партнерство; об'єднання працівників та роботодавців; система аграрної освіти; державні фонди; міграційна служба; консалтингові й рекрутингові агенції тощо. Неформальні інститути аграрного ринку праці – це традиції, звичаї, норми, господарська етика, релігійні й моральні норми, соціальний капітал як потенціал робочої сили, мотивація праці, індивідуальна трудова поведінка, схильність до опортуністичної поведінки та до тіньових схем і под. Такий аналіз дає повніше розуміння сутності аграрного ринку праці й може слугувати інструментом удосконалення системи його регулювання і функціонування та підвищення якості й продуктивності сільської праці.

У другому розділі «Аналіз ефективності функціонування інституційного механізму аграрного ринку праці України» здійснено макроекономічний аналіз інституційного механізму ринку праці в аграрному секторі економіки України. Досліджено тенденції формування аграрної зайнятості – рівень зайнятості та безробіття на селі, динаміку співвідношення сільське/міське населення, рівень заробітної плати в галузі, зайнятості на сільськогосподарських підприємствах і потреби у працівниках на них тощо.

Як засвідчує характеристика динаміки співвідношення міське/сільське населення, у 1992 р. відбувався приплив населення у сільську місцевість через кризову ситуацію в країні, тому найвищий рівень сільського населення простежувався у 1993 – 1994 рр. (рис. 1) Сьогодні цей показник знижується: зайняті в сільському господарстві у 2000 р. – 17%, 2010 р. – 6%, 2012 – 2013 рр. – 5,5%. У 2014 році спостерігалось скорочення у фінансовій галузі, роздрібній торгівлі, сфері

послуг. Однак найменше постраждала аграрна галузь, а також фармацевтика, автомобільна галузь, важка промисловість

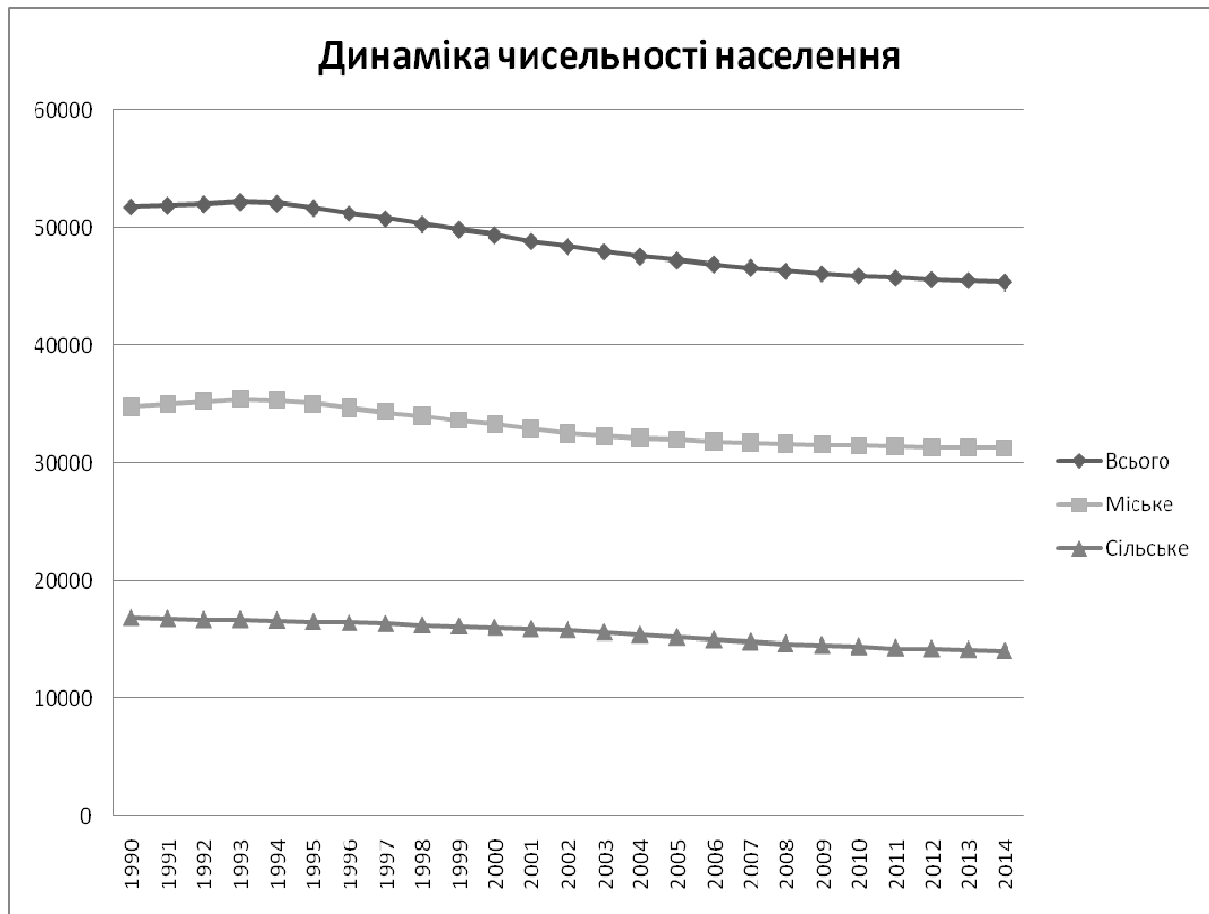

Рис. 1. Схема динаміки чисельності сільського та міського населення України у 1990 – 2014 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства соціальної політики України

Динаміка заробітної плати за період 2000 – 2014 рр. продовжує підтверджувати збільшення розриву між рівнем оплати праці в сільському господарстві зокрема і загалом у країні: 2010р. – 1430грн. (в Україні – 2239грн.); 2013р. – 2462грн. (в Україні – 3265грн.) (рис. 2). Частка витрат на оплату праці в собівартості продукції сьогодні становить 12–13%, а в світі цей показник сягає переважно 30–35%. Аналіз вакансій засвідчує необхідність у висококваліфікованих кадрах (агрономах, керівниках агрокластера, директорах підприємства). За прогнозом Міністерства економічного розвитку, в 2015 – 2018рр. зростатиме потреба у працівниках саме сільського господарства і сфери послуг.

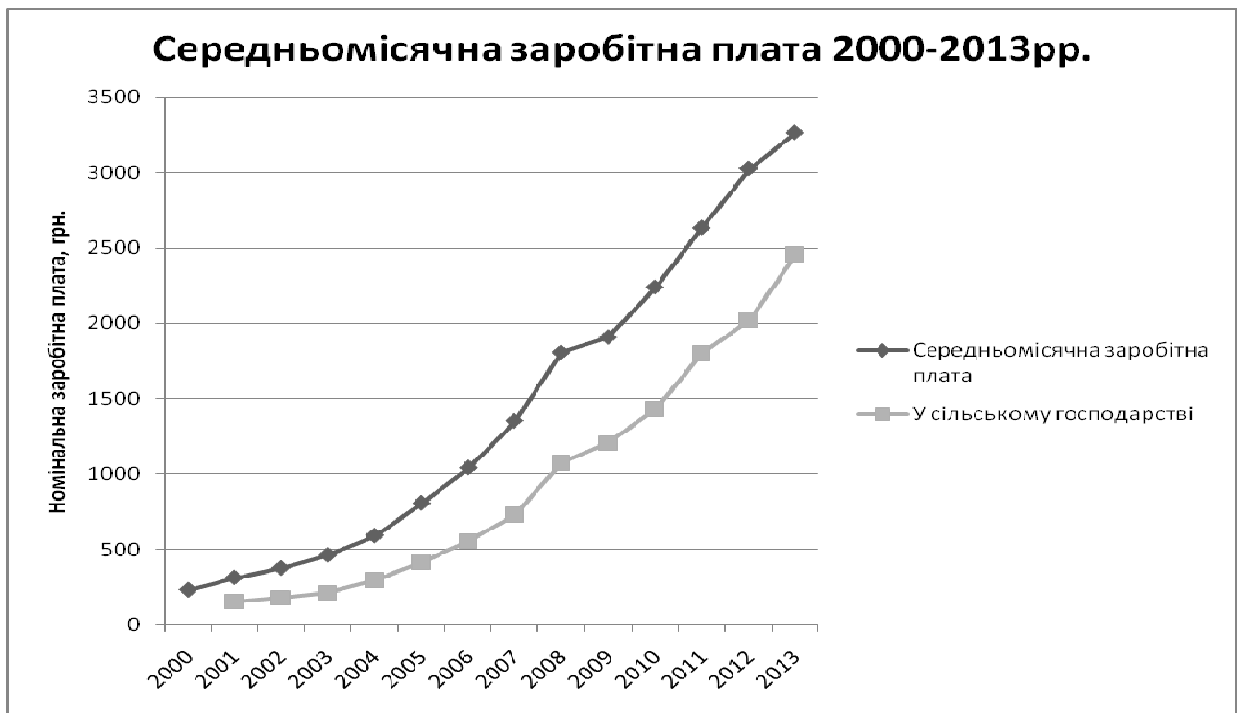

Рис. 2. Рівень середньомісячної номінальної заробітної плати в сільському господарстві у 2000 – 2013 рр. грн.

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України

У цьому розділі досліджено також інституційно-правовий механізм аграрного ринку праці. Він містить аналіз нормативно-правової бази – Кодексу законів про працю (1971 р.); Трудового кодексу (від 2007р. до сьогодні); Закону «Про зайнятість населення» (січень 2013 р.); податкового законодавства. Основні зміни, які спричинить прийняття Трудового кодексу:

- положення про окремі категорії працівників;
- особливий режим для малих підприємств (до 20 осіб): самостійне встановлення робочого часу, пільги за окремі категорії, що в майбутньому може стати загрозою зловживань та фіктивного поділу фірм;
- правила про трудові договори: у випадку, коли договір не укладено, трудові відносини регулюють нормативні акти роботодавця, які він приймає самостійно, що сприятиме, на нашу думку, послабленню ролі колективно-трудової системи;

- звільнення працівника за попередньою згодою профспілки;
- звільнення за розголошення комерційної таємниці та відеонагляд.

Закон «Про зайнятість населення»(січень 2013 р.) установлює:

- єдиний розмір допомоги з безробіття у країні;
- можливість стажування до 6 місяців зі занесенням у трудову книжку;
- особливі умови праці в сільській місцевості (3 роки стажу – отримання житла в оренду і 10 мінімальних заробітних плат, 10 років – житло передається у власність);

- нову систему перепідготовки кадрів: ваучери на навчання – особи від 45 років, зі стажем не менше 15 років мають можливість отримати ваучер на навчання у розмірі 10 прожиткових мінімумів;
- підтримку малого підприємництва: створення робочих місць і працевлаштування особи на 2 роки забезпечує роботодавцеві компенсацію єдиного внеску.

Розглянуто ефективність функціонування інституту соціального партнерства в Україні. Існує два варіанти цього інституту – двопартизм і трипартизм. В Україні діє трипартизм: роботодавці; працівники; держава. Дослідження засвідчує, що питання, на які найчастіше впливають профспілки – це заборгованість зі заробітної плати, умови праці, призупинення виробництва. Причини несформованості інституту соціального партнерства – недосконалість нормативної бази, формальний характер договорів чи їхня відсутність, низька інформованість суспільства. Динаміка укладання договорів вказує на їх зменшення: охоплено договорами в сільському господарстві у 2008 – 2009 рр. – 87%, 2014 р. – 79%. Оскільки нашою метою була оцінка ефективності функціонування соціального партнерства, а колективно-договірна система становить його своєрідний індикатор, вважаємо за доцільне здійснення аналізу впливу динаміки укладання колективних договорів у галузі на рівень зайнятості в сільському господарстві. Унаслідок обмеженості певних статистичних даних, наше дослідження охоплює період від 2007 до 2014 рр. Результати підтверджують, що лінійний коефіцієнт кореляції становить: $r_{xy} = 0,34$. Це означає: між кількістю колективних договорів, які укладаються в межах галузі, та рівнем зайнятості існує помірний прямий зв'язок. Коефіцієнт регресії ($b = 0,0788$) вказує на те, що у випадку зростання кількості укладених договорів на 1 тис. одиниць зайнятості на сільськогосподарських підприємствах зростатиме на 0,078 тис. осіб. Середній коефіцієнт еластичності становить 0,16, що також засвідчує: зв'язок між такими показниками слабкий.

Отже, доходимо висновку: на рівень зайнятості населення на сільськогосподарських підприємствах, а також на рівень розвитку соціального партнерства кількість договорів, які укладаються в галузі, має прямий вплив, хоча він достатньо слабкий. Однак існує низка інших чинників, від котрих залежать кількісні та якісні показники зайнятості в сільській місцевості. У такий спосіб підсумовуємо, що подальше вдосконалення законодавчої бази у сфері трудових відносин й децентралізація влади у сфері зайнятості сприятиме ефективному поліпшенню механізму управління соціально-виробничою системою зайнятості, розвитку соціальної інфраструктури на селі, створенню необхідних умов для відтворення та розвитку трудового потенціалу сільських територій.

У третьому розділі «Напрями вдосконалення інституційного механізму функціонування ринку праці в аграрному секторі економіки України» обґрунтовано необхідність удосконалення інституційного механізму ринку праці на селі з урахуванням зарубіжного досвіду, а також розроблено рекомендації з підвищення рівня зайнятості та якості аграрної праці.

Запропоновано необхідні заходи стосовно зростання рівня зайнятості на селі: утвердження статусу селянина як реального власника й господаря на землі; запровадження спрощеного порядку реєстрації та звітності суб'єктів

господарювання в аграрному секторі; розмежування підсобної, підприємницької форм господарювання сільських сімей, сприяння перетворенню особистих підсобних господарств на господарства товарного типу; підтримка розвитку особистих підсобних господарств як форми самозайнятості сільського населення; залучення приватного сектора у сільській місцевості до рекреаційно-туристичного підприємництва і підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму); регулювання трудової міграції сільського населення, спрямування її з трудонадлишкових регіонів до депресивних сільських територій; запровадження системи фахового навчання і перепідготовки незайнятих працюю сільських жителів; надання державної підтримки розвитку дрібного та середнього підприємництва на селі; створення спеціального фонду підтримки підприємницької діяльності на селі молодих сімей; заохочення та допомога діяльності кредитних спілок; поліпшення умов реалізації селянами продукції особистих підсобних господарств.

Визначено основні інституційні пастки аграрного ринку праці, до котрих належать:

- інертність зайнятості (невідповідність динаміки зайнятості динаміці виробництва);
- еластичність оплати праці (темп зростання заробітної плати перевищує темп зростання ВВП і зайнятості);
- неефективність інститутів трудового права;
- втрата заробітною платою стимулюючої функції.

Запропоновано шляхи їхнього усунення: легалізація нових форм зайнятості (лізинг робочої сили, аутстафінг, аутсорсинг персоналу), впровадження системи трудових судів, регулювання розподілу кадрів у межах галузі й регіонів, підвищення мотивації до аграрної праці, програми розвитку особистих підсобних господарств.

Побудовано економетричну модель, у котрій: зайняте населення в сільському господарстві – це результуюча змінна, а заробітна плата, кількість сільського населення, продуктивність праці та рентабельність аграрних підприємств – факторні змінні. Розглянемо одержані результати:

Отже, рівняння регресії (оцінка рівняння регресії) має вигляд:

$$Y = -11009,18 + 0,46X_1 + 0,95X_2 + 0,66X_3 - 8,55X_4$$

Залежність рівня зайнятості на сільськогосподарських підприємствах від рівня оплати аграрної праці, кількості сільського населення та продуктивності праці є прямою, а від рівня рентабельності підприємств – оберненою. Це пояснюється ось чим: зростання рентабельності підприємств, що зазвичай супроводжується збільшенням технологічного оснащення та заміщення трудових ресурсів, потреба у працівниках зменшується, відповідно і рівень зайнятості на сільськогосподарських підприємствах також зменшується. Коефіцієнт детермінації становить: $R^2 = 0,89$, а стандартна помилка рівна 162,4. Коефіцієнт множинної регресії $R = 0,94$ засвідчує дуже щільний зв'язок між результативним показником та факторними величинами. Щодо значення коефіцієнта детермінації R^2 отриманої кореляційно-регресійної моделі $R^2 = 0,89$, то залежність рівня зайнятості на сільськогосподарських підприємствах на 89% обумовлена визначеними факторними величинами. Решта

11% обумовлені іншими чинниками, які впливають на зайнятість на аграрних підприємствах, але не є введені у модель:

Фактори	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y-перетин	-11009,18	3037,42	-3,62	0,01	-17880,31	-4138,05	-17880,31	-4138,05
X ₁	0,46	0,17	2,65	0,03	0,07	0,85	0,07	0,85
X ₂	0,95	0,19	4,99	0,0003	0,52	1,39	0,52	1,39
X ₃	0,66	2,32	0,28	0,78	-4,60	5,91	-4,60	5,91
X ₄	-8,55	7,35	-1,16	0,27	-25,16	8,07	-25,16	8,07

Результати підтверджують, що найбільший вплив на зайнятість у сільськогосподарських підприємствах мають кількість сільського населення і рівень оплати аграрної праці. Стосовно показників продуктивності праці і рентабельності підприємств, то значення р-статистики вказує на те, що зв'язок є слабким і ці чинники потрібно вилучити з моделі. Відтак отримано результати:

Фактори	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95%	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y-перетин	-11405,02	2933,07	-3,89	0,00	-17860,66	-4949,38	-17860,66	-4949,38
X ₁	0,43	0,17	2,55	0,03	0,06	0,79	0,06	0,79
X ₂	0,98	0,19	5,28	0,0003	0,57	1,39	0,57	1,39

Рівняння регресії (оцінка рівняння регресії) має вигляд:

$$Y = -11405 + 0,43X_1 + 0,98X_2;$$

коефіцієнт множинної регресії $R = 0,93$;

коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,87$;

нормований коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,85$.

У цьому розділі проаналізовано також зарубіжний досвід розвитку ринку праці, який рекомендує дві моделі захисту від безробіття – ліберальну (США) і соціальну (Західна Європа). Найприйнятніша сьогодні – європейська модель, ґрунтована на створенні у сільській місцевості підприємств переробки сировини, виробництва продуктів харчування, непрофільних робочих місць. Вивчено також досвід установа мінімальної заробітної плати: законом держава визначає її лише у Португалії; в Іспанії та Нідерландах цей показник устанавлює уряд; всі інші країни – через соціальне партнерство. Підсумовуючи, доходимо висновку про те, що всі країни намагаються використовувати практику попереджувальних заходів, а не регулювання поточної ситуації.

Оскільки головною метою є досягнення ефективної продуктивної зайнятості на селі, проведене дослідження дає змогу рекомендувати такі заходи підвищення ефективної зайнятості на селі:

- спрощений порядок реєстрації та звітності суб'єктів господарювання;
- перетворення особистих підсобних господарств на господарства товарного типу;
- підтримку особистих підсобних господарств як форми самозайнятості;

- залучення працівників до сфери непрофільної діяльності (виробнича і соціальна інфраструктура, туризм тощо);
- регулювання трудової міграції (із трудонадлишкових на депресивні регіони);
- удосконалення системи фахової освіти та перепідготовки кадрів;
- державну підтримку малого підприємництва, покращення умов реалізації продукції.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано результати нашого дослідження:

1. Формування та становлення національного ринку праці й аграрного ринку праці зокрема – одна з найважливіших проблем в умовах сучасної трансформаційної економіки України. Необхідність пошуку нових підходів до розв'язання проблем розвитку ринку праці та формування досконалішого механізму регулювання аграрного ринку праці спричинена економічними перетвореннями, зміною та появою нових суб'єктів трудових відносин, зростанням соціальної відповідальності усіх суб'єктів ринку, спільною метою яких є забезпечення гідних умов праці й життя сільського населення.

2. Проаналізовані підходи до визначення ринку праці дали змогу запропонувати визначення аграрного ринку праці або ж ринку праці в аграрному секторі економіки України як самостійної системи взаємодії попиту та пропозиції на аграрну працю, що регулює рух людських ресурсів у сфері сільськогосподарського виробництва. Інституційний механізм аграрного ринку праці натомість постає системою впорядкованих взаємозв'язків між господарюючими суб'єктами, регульованими формальними і неформальними нормами та правилами, з метою підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності. Цей механізм як сукупність інструментів, за допомогою котрих держава, зокрема, впливає на економічні процеси в межах аграрного ринку праці, має визначену структуру. Вона охоплює ринкове, корпоративне та державне регулювання через владні механізми впливу на господарські процеси. Відтак інституційне забезпечення аграрного ринку праці – це юридичне закріплення норм, правил гри, створення організаційних структур господарювання й інфраструктури, сформованих державою, організаціями та суспільством.

3. Вагомий шлях ефективної діяльності й розвитку аграрного ринку праці – формування відповідної ринкової інфраструктури. Під інфраструктурою аграрного ринку праці розуміють, з одного боку, усю систему державних, приватних і громадських інститутів (організацій і установ) і технічних засобів, котрі обслуговують інтереси усіх суб'єктів ринкових трудових відносин, забезпечують їхню ефективну взаємодію та регулюють рух товарно-грошових потоків сільськогосподарської галузі економіки. З іншого – інфраструктура аграрного ринку праці – це сукупність усіх соціальних інститутів, які здійснюють посередницькі функції між працівниками та роботодавцями сільськогосподарської галузі, збирають та надають інформацію про наявність вакансій, сприяють підготовці та фаховій перепідготовці кадрів, створенню робочих місць, забезпеченню ефективної

зайнятості працездатного сільського населення, його соціального захисту і под. В Україні інфраструктура аграрного ринку праці та її інститути продовжують формуватися й удосконалюватися (прийняття Закону України про зайнятість населення, розробка Проекту трудового кодексу та ін.)

4. Дослідження аграрного ринку праці потребує застосування широкого арсеналу методичного інструментарію, який допомагає виявити тенденційні закономірності й проблемні напрями його розвитку. Одним із найкращих шляхів вивчення аграрного ринку праці, на нашу думку, є поділ усіх інститутів цього ринку на формальні й неформальні та аналіз їх і окремо, і в сукупності та взаємодії.

5. До формальних інститутів аграрного ринку праці передусім зараховуємо нормативно-правову базу, яка регулює трудові відносини галузі. У структурі державних органів влади найвищого рівня, котрі класифікуються як формальні інститути та найбільше впливають на розвиток аграрного ринку праці, вирізняємо: Міністерство соціальної політики (в минулому – Міністерство праці), Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство економічного розвитку. Через Міністерство соціальної політики відбувається спрямування і координація інших формальних інститутів, що впливають на аграрний ринок праці, зокрема це Державна служба зайнятості України, Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України, Державна інспекція України з питань праці. Сьогодні важливу роль на ринку аграрної праці відіграють інститути посередництва та інформаційної підтримки контрагентів аграрного ринку праці. Вагому роль у сфері аграрної зайнятості відіграють інститути взаємодії роботодавців і найманих працівників, що передбачає також наявність інституційних структур захисту колективних інтересів обох сторін і державного посередництва в питаннях соціального партнерства. У системі формальних інститутів, які регулюють аграрний ринок праці, до інститутів державного регулювання також відносимо органи контролю, систему страхування ризиків безробіття, державні й суспільні фонди для стимулювання економічної активності, кадрові служби сільськогосподарських підприємств, міграційні служби, фонд страхування на випадок безробіття та ін.

6. До неформальних інститутів аграрного ринку праці зараховуємо насамперед ментальні стереотипи, звичаї, традиції, неписані кодекси і норми поведінки, господарська етика, культу, табу, релігійні, моральні, етичні й соціальні норми, соціокультурне тло. Зауважимо, що неформальні норми позбавлені жорсткого автоматизму і надають можливості для гнучкого пристосування до умов, які змінюються. Під час аналізу неформальних інститутів аграрного ринку праці особливу увагу приділено інституту соціального капіталу, а також мотивації та стимулюванню аграрної праці. Зроблено висновок: формування структури формальних та неформальних інститутів повинне враховуватися разом з іншими соціально-економічними чинниками під час зміни інституційної структури аграрного ринку праці й виробленні державної політики у сфері розвитку ринку праці та підвищенні сільської зайнятості населення.

7. Як засвідчує аналіз, демографічна ситуація у сільській місцевості сьогодні набула характеру гострої демографічної кризи; рівень зайнятості у сільському господарстві знижується внаслідок депопуляції та деградації якості праці. Так у 2000р. кількість зайнятих у сільському господарстві становила 17%, а у

2010 р. це показник дорівнює 6% і продовжує зменшуватися. Заробітна плата в аграрному секторі економіки України встановлюється на низькому рівні, оскільки існує переважання пропозиції над попитом на аграрну працю. Серед причин низької ціни сільської робочої сили також – неефективність сільськогосподарського виробництва, порівняно нижча його прибутковість і низькі темпи збільшення обсягів виробництва у галузі. Тому з метою створення ефективних додаткових робочих місць в аграрному виробництві України необхідно розширювати попит на вітчизняну сільськогосподарську продукцію, сприяти інтенсифікації та диверсифікації сільської виробничої діяльності, залученню інвестицій в аграрну галузь.

8. Пріоритетний напрям розв'язання соціальних проблем аграрного ринку праці сьогодні – це формування відповідного нормативно-правового забезпечення. Україна – єдина з колишніх республік СРСР, яка донині не прийняла нового Трудового кодексу: ми досі працюємо ще за радянським Кодексом законів про працю 1971 р. Необхідність прийняття Трудового кодексу спричинена докорінними змінами всієї системи суспільних відносин, що відбуваються в Україні у зв'язку з формуванням ринкових відносин та соціально-економічних перетворень, і тою чи іншою мірою пов'язані з працею. Щодо існуючого Проекту Трудового кодексу, то у ньому виявлено основні недоліки: можливість звільнення працівника навіть у супереч позиції профспілки; звільнення за розголошення комерційної таємниці; дозвіл на відеонагляд на робочому місці; роботодавець самостійно може вирішити установити шестиденний робочий тиждень чи збільшити тривалість робочого дня; заохочення фіктивно «дрібнити» підприємства на окремі юридичні особи («суб'єкти малого підприємництва») до 8 осіб; можливість роботодавця видавати власні нормативні акти, уникаючи укладання колективного договору і под. На нашу думку, в трудовому законодавстві варто передбачити: мінімальні гарантії у сфері сільської зайнятості й соціально-трудових відносин; зміну принципів їх регулювання, розширення договірних засад і досягнення рівноваги між інтересами працівників і роботодавців сільськогосподарської галузі зокрема; підвищення рівня соціальної захищеності за умов структурної перебудови економіки, банкрутства аграрних підприємств.

9. Рівень розвитку інституту соціального партнерства має вагоме значення. Соціальне партнерство на ринку аграрної праці – це не лише одна з форм взаємодії суб'єктів та інститутів ринку, але й усвідомлене бажання сторін дійти взаєморозуміння, погоджуватися на компроміси, співпрацювати заради економічного процвітання, що є передумовою поступального розвитку галузі, а отже, й підвищення якості життя на селі. Оскільки однією з наших цілей була оцінка ефективності функціонування соціального партнерства, а колективно-договірна система становить його своєрідний індикатор, ми вважали за доцільне здійснити аналіз впливу динаміки укладання колективних договорів в галузі на рівень зайнятості в сільському господарстві. Унаслідок цього ми дійшли висновку, що на рівень зайнятості населення на сільськогосподарських підприємствах, а також на рівень розвитку соціального партнерства кількість договорів, котрі укладаються в галузі, має прямий вплив, хоча він достатньо слабкий. Існує, однак, низка інших чинників, від яких залежать кількісні та якісні показники зайнятості в сільській

місцевості. Досвід зарубіжних країн підтверджує, що найсприятливіші умови для розвитку соціального партнерства на аграрному ринку праці можна сформулювати лише завдяки децентралізації управління, зарахуванню до компетенції колективів сільськогосподарських підприємств розв'язання більшості соціально-трудоових проблем, розширення прав областей, регіонів, міст і сіл.

10. Досліджуючи чинники, які впливають на рівень зайнятості на сільськогосподарських підприємствах, ми зробили припущення: одним із найважливіших стимулів є рівень оплати аграрної праці, а також кількість сільського населення, продуктивність аграрної праці та рентабельність сільськогосподарських підприємств. Побудувавши багатофакторну кореляційно-регресійну модель, ми підтвердили положення, що залежність рівня зайнятості на сільськогосподарських підприємствах від рівня оплати аграрної праці, кількості сільського населення та продуктивності праці є прямою, а від рівня рентабельності підприємств – оберненою. Нехарактерна динаміка співвідношення зростання продуктивності праці та заробітної плати і створеного продукту в аграрній галузі засвідчує: нагальним завданням є підвищення ефективної продуктивної зайнятості унаслідок створення високопродуктивних робочих місць зі залученням меншої кількості, але висококваліфікованих працівників. Оскільки темп зростання заробітної плати випереджає темп зростання продуктивності праці, то така ситуація стимулює збільшення продуктивності праці, але породжує інфляцію.

11. Аналізуючи інституційний механізм ринку праці в аграрному секторі економіки України, особлива увага була приділена дослідженню інституційних пасток та можливостям їх уникнення. Інституційна пастка являє собою послідовність помилкових нормативних заходів, які збільшують витрати на інституційні перетворення на тому рівні, на якому неефективні структури можуть залишатися стабільними, незважаючи на зміни зовнішнього економічного середовища. Для ринку аграрної праці найбільш притаманними є такі пастки: інертність сільської зайнятості (невідповідність динаміки виробництва динаміці зайнятості), пастка бідності, пастка моносонії, гендерна пастка, пастка неформального контракту, пастка захисних заходів. Для усунення будь-якої інституційної пастки необхідно перейти до ефективної норми. Даний перехід можливий, якщо сума необхідних трансакційних витрат і трансформаційних витрат переходу виявиться меншою за суму трансакційних витрат функціонування в рамках діючої неефективної норми.

12. За загальними принципами розвитку соціальної сфери села, сьогодні основними засобами забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення повинні бути такі заходи: утвердження статусу селянина як реального власника та господаря на землі; запровадження спрощеного порядку реєстрації, звітності суб'єктів господарювання в аграрному секторі; розмежування підсобної та підприємницької форм господарювання сільських сімей, сприяння перетворенню особистих підсобних господарств на господарства товарного типу; підтримка розвитку особистих підсобних господарств у вигляді форми самозайнятості сільського населення; залучення приватного сектора у сільській місцевості до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму); регулювання трудової міграції сільського населення,

спрямування її з трудонадлишкових регіонів до депресивних сільських територій; запровадження системи фахового навчання і перепідготовки незайнятих працею сільських жителів; надання державної підтримки розвитку дрібного і середнього сільського підприємництва; створення спеціального фонду підтримки підприємницької діяльності на селі молодих сімей; сприяння діяльності кредитних спілок; поліпшення умов реалізації селянами продукції особистих підсобних господарств.

13. Процес інституціоналізації аграрного ринку праці в Україні – специфічний, відбувається складно й суперечливо, супроводжується зміною існуючих інститутів або їхньою нераціональною діяльністю. Однак зарубіжний досвід ефективного функціонування ринків праці розвинутих країн дає змогу дійти висновку: сьогодні в Україні механізм регулювання аграрного ринку праці повинен охоплювати досить різнопланові та диференційовані за силою впливу підсистеми, не обмежуючись лише сферою трудових відносин. Державна політика має поступово змінюватись від практики регулювання поточної ситуації, що складається на аграрному ринку праці, до використання попереджувальних заходів та сприяння підвищенню якості робочої сили, забезпеченню і закріпленню прогресивних зрушень у регіональній й галузевій структурах аграрної зайнятості, а також супроводжуватись децентралізацією політики регулювання аграрного ринку праці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у зарубіжних виданнях, що індексуються наукометричними базами даних:

1. Bilyk Iryna. The theoretical aspects of the agrarian labor motivation in Ukraine / Iryna Bilyk. // Europäische Fachhochschule. European Applied Sciences, Germany. – 2014. – №12. – P. 107 – 108.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Майовець Є. Й., Білик І. В. Дослідження впливу інституційних чинників на формування ринку праці в Україні / Є. Й. Майовець, І. В. Білик. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.9 – С. 385 – 390.

3. Майовець Є.Й., Білик І.В. Аналіз інституційного забезпечення інфраструктури ринку праці в Україні / Є. Й. Майовець, І. В. Білик. // Вісник ЛНУ ім. І. Франка – 2012. – Вип. 47. – С. 89–92. Серія економічна.

4. Майовець Є. Й., Білик І. В. Проблема становлення та розвитку інституту соціального партнерства на вітчизняному ринку праці / І.В. Білик // «Інноваційна економіка»: всеукраїнський науково-виробничий журнал.–2012. –Вип. 7 [33]. – С. 11 – 14.

5. Білик І. В. Новий трудовий кодекс України: переваги і недоліки / І.В. Білик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип.24.5. – С. 208 – 214.

6. Білик І. В. Особливості мотивації праці в аграрному секторі економіки України / І.В. Білик // «Інноваційна економіка»: всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2014. – Вип. №3. – С. 126 – 130.

7. Білик І. В. Дослідження динаміки зайнятості та рівня заробітної плати в аграрному секторі економіки України / І.В. Білик // «Бізнес Інформ»: науковий журнал. – 2014. – Вип. №11. – С. 119 – 125.

Опубліковані праці апробаційного характеру

Тези доповідей у збірниках матеріалів наукових заходів:

8. Білик І. В. Особливості інституційного забезпечення інфраструктури аграрного ринку праці в Україні / І. В. Білик // Актуальні проблеми функціонування господарської системи України: матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції (Львів, 17 – 18 травня 2013 р.) – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С. 22 – 23.

9. Білик І. В. Інститут соціального партнерства Австрії та України в системі ринку праці: порівняльний аналіз / І.В. Білик // Актуальні проблеми функціонування господарської системи України: матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції (Львів, 16 – 17 травня 2014 р.) – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – С. 26 – 29.

10. Білик І. В. Формування ефективної інфраструктури аграрного ринку праці: інституційний аспект / І.В. Білик // Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 червня) – Київ: Науковий парк КНЕУ, 2014. – С. 8 – 10.

11. Білик І. В. Соціальний капітал як неформальний інститут аграрного ринку праці в Україні / І. В. Білик // Розвиток аграрного сектору в умовах трансформаційних змін: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 31 жовтня 2014 р.) – Київ: ННЦ «ІАЕ», 2014. – С. – 20 – 23.

12. Білик І. В. Аграрний ринок праці як економічна категорія / І. В. Білик // Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 30 – 31 жовтня 2014 р.) – Дніпропетровськ: видавничо-поліграфічний центр «Гарант СВ», 2014. – С. 26 – 28

13. Білик І. В. Інституційні пастки аграрного ринку праці / І. В. Білик // Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Миколаїв, 30 квітня 2015 р.) – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – С. 13 – 15.

14. Білик І. В. Вплив неформальних інститутів на розвиток аграрного ринку праці / І.В. Білик // Сучасні аспекти розвитку світової економіки під впливом глобалізації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 травня 2015 р.) – Одеса: ГО «ЦЕДР», 2015. – С. 7 – 8.

АНОТАЦІЯ

***Білик І.В.* Інституційний механізм ринку праці в аграрному секторі економіки України.** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015.

У дисертації досліджено інституційний механізм ринку праці в аграрному секторі економіки України та розроблено практичні рекомендації щодо підвищення зайнятості на селі. Уточнено поняття і сутність ринку праці, інфраструктури ринку праці й інституційного механізму ринку праці в аграрній галузі. Проаналізовано сучасний стан розвитку інституційної структури аграрного ринку праці. Обґрунтовано вплив низки чинників на рівень зайнятості на сільськогосподарських підприємствах. Сформовано напрями удосконалення державної політики з підвищення якості трудових ресурсів та формування ефективної зайнятості. Запропоновано рекомендації стосовно імплементації зарубіжного досвіду, спрямованих на підвищення ефективності функціонування формальних та неформальних інститутів ринку праці в аграрному секторі економіки України.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, сільське господарство, інституційний механізм, аграрний ринок праці.

АННОТАЦИЯ

***Билик И.В.* Институциональный механизм рынка труда в аграрном секторе экономики Украины.** – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – Экономическая теория и история экономической мысли. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2015.

В диссертации исследуются институциональный механизм рынка труда в аграрном секторе экономики Украины и разработаны практические рекомендации по повышению занятости на селе. Институциональный механизм аграрного рынка труда представлен как совокупность социально-экономических и институционально-правовых структур, форм и методов воздействия на факторы формирования и функционирования рынка аграрного труда, с помощью которых осуществляется мотивация общественных, групповых и личных интересов с целью достижения оптимального уровня качества рабочей силы и повышения показателей сельскохозяйственного производства.

В исследовании уточняется понятие и сущность рынка труда, инфраструктуры рынка труда и институционального механизма рынка труда в аграрной отрасли экономики. В работе осуществлен комплексный анализ институционального механизма развития аграрного рынка труда как самостоятельной динамической системы взаимодействия спроса и предложения на аграрный труд, состоящий из совокупности формальных и неформальных

институтов, их взаимодействия, который регулирует движение человеческих ресурсов в сфере сельскохозяйственного производства.

Вся совокупность институтов аграрного рынка труда разделена на два блока – формальные и неформальные институты; проанализированы каждый из них по отдельности и в их взаимодействии. К формальным институтам отнесены: законодательная база; органы государственного регулирования (Министерство социальной политики Украины, Министерство аграрной политики и продовольствия Украины, Министерство экономического развития и торговли Украины); Государственная служба занятости; профсоюзы; социальное партнерство; объединения работников и работодателей; система аграрного образования; государственные фонды; миграционная служба; консалтинговые и рекрутинговые агентства и др. Неформальные институты аграрного рынка труда - это традиции, обычаи, нормы, хозяйственная этика, религиозные и моральные нормы, социальный капитал как потенциал рабочей силы, мотивация труда, индивидуальное трудовое поведение, склонность к оппортунистическому поведению и к теневым схемам.

С помощью корреляционно-регрессионного исследования построена многофакторная модель зависимости между уровнем занятости на сельскохозяйственных предприятиях и рядом макроэкономических показателей, важнейшими из которых являются количество сельского населения и уровень оплаты труда - это позволило предложить эффективный механизм рынка аграрного труда.

В диссертации также сформированы направления совершенствования государственной политики по повышению качества трудовых ресурсов и эффективной занятости на селе. Предлагаются рекомендации относительно имплементации зарубежного опыта, направленных на повышение эффективности функционирования формальных и неформальных институтов рынка труда в аграрном секторе экономики Украины.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, сельское хозяйство, институциональный механизм, аграрный рынок труда.

ANNOTATION

Bilyk I.V. Institutional mechanism of labor market in the agricultural sector in Ukraine. –Manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of the Candidate of Economic Sciences in the specialty 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought.– Ivan Franko National University of L'viv.–L'viv, 2015.

This paper presents a research on the institutional mechanism of the labor market in the agricultural sector of Ukraine's economy and on the practical recommendations to improve rural employment. The analysis of the essential principles of functioning of the labor market, its infrastructure and the institutional mechanism of the labor market in the agricultural sector is conducted. The current state of the institutional structure of the agricultural labor market is presented. The influence of various factors on employment at the agricultural enterprises is analyzed by implementing different economic methods. The methods of the public policy improvement of the quality of human resources and the

effective rural employment systems are formed. The recommendations for the implementation of foreign experience aimed at improving the functioning of formal and informal labor market institutions in the agricultural sector of Ukraine are provided.

Keywords: labor market, employment, agriculture, institutional mechanism, the agricultural labor market.